Něco o politice kulturní a nekulturní

Kořen dnešní naší bídy bude hledán a nalézán příštími v tom, v čem spatřují jej již dnes prozíravější jednotlivci: v *přepolitisování*. Politikářství jako přebujelý orgán ohrožuje rovnováhu celého těla národního. Byl dobrý Čech a bystrý pozorovatel, který se naučil milovati v Americe život opravdu široký, intensivní i mladý a křepký, a ten rozpoznal záhy po převratu, hned v prvním roce naší státní samostatnosti, tuto chorobu a doporučil jako jediný lék proti ní: *odpolitisovati se*!

Tím není nic řečeno na újmu a úkor politiky opravdové a vážné. Politika jest věda i umění nutné pro život národního celku a nad pomyšlení důležité. Učí spravovati veřejné věci pospolité, a ovšem nejprve národní statky hmotné i duchovní a mravní, i jak dobře jimi hospodařiti, aby vydaly celý svůj užitek. Dobrá politika jest organisační věda a umění: *organisuje* národní síly a hodnoty. Avšak organisátor sám musí zůstávati v rámci organismu a nesmí vystupovati z něho: nesmí svůj úkoň zdůrazňovati a přepínati tak, aby utlačoval úkony ostatní a prvotnější. Tam, kde ne-li všichni, alespoň velká většina vrhá se na *správu* statků a hodnot národních, může se státi a stane se také určitě, že budou scházeti ti, kdož *vyrábějí neb tvoří* tyto statky a hodnoty... Politika nesmí se státi účelem sama sobě. *Politika* pravá a opravdová nemá horšího nepřítele než *politikaření*: tím míním politiku provozovanou pro politiku, politiku, která z prostředku se stala účelem sama sobě. Takové politikaření jest pak nemoc: uměle strojená a udržovaná horeč-

kou, kterou draze platí celkový organism svým zeslabením. *Lžiživot*, který má oklamati pozorovatele a zastříti skutečný *podživot*, jímž jest úbytek a pokles tvořivosti národního celku; neboť opravdového života není než v tvorbě statků a hodnot životních, hmotných i duchovních. Politikaří se u nás tolik, že se často, populárně řečeno, *mele naprázdno*: vytváří se politikářský mechanism, za nímž nestojí celý a zdravý život, nýbrž jen jeho tlachavá hubená náhražka slovná.

S politikou jest tomu stejně jako s vědou, s uměním i náboženstvím: nesmí se uzavírati do sebe v egoismu sebezbožňování. Musí *sloužiti* životu; avšak ve chvíli, kdy nechce znáti nic mimo sebe a nad sebe, podvazuje tepny života a mění se z požehnání v kletbu. Opravdová politika má a musí *napomáhati* tvorbě národního celku a předem nejvzácnější její části: *kulturní tvorbě národní duše*. Ne: rozkládati ji, ne: dusiti ji, ne: odvraceti od ní pozornost, ne: přezírati ji! Pak se stává nebezpečím kulturním: přestává plniti svou kulturní funkci v národním organismu, ohrožuje svou zbytnělostí národní celek, vede jej k neplodnosti a mrtvolnosti. Politika musí býti kulturní, má-li býti dobrodiním celku; a to znamená: nejprve *záporně*: znáti své místo a své meze, nepřestupovati a nepřekročovati jich — a pak *kladně*: sloužiti vědomě a účelně tvorbě národní duše tím, že ji poznává, šíří její známost, vykazuje jí ve stupnici životní místo, které jí náleží. Politika nemůže ovšem vydupati kulturní tvorbu národní, jako nic a nikdo nevydupe pramene vody živé ze zprahlé neplodné půdy štěrkové; ale může takovému prameni buď usnadniti nebo znesnadniti a zpozditi i zeslabiti výtrysk.

Není tajné jemnějších i bystřejších pozorovatelů, že naše kulturně tvořivá úroveň poválečná jest nejen *nižší* než předválečná, nýbrž že *nedrží ani stejný vývojový krok a dvih* s kulturní tvorbou národů poražených, v první řadě Německa. To není předpojaté škarohlídství, co vidí takto, nýbrž kritická nezaujatost a objektivita, která se dává do služeb pravé starostlivosti o svůj národ a opravdové osvícené lásky k němu. Bojíme se velmi upřímně i velmi opravdově, aby se nenaplnila na nás

kletba, která stihla Německo vítězné ve válce francouzské r. 1870—71, jak ji Nietzsche předpověděl záhy po ní: *vítěz ve válce nebyl vítězem v míru*, Německo vyhrálo válku, ale začalo ihned prohrávati mír, poněvadž hmotné vítězství oslabilo jeho tvořivost duševně kulturní a zároveň zaslepilo jeho kritický zrak — Němec přestává se kritisovati a začíná se zbožňovati; ohromnému rozpětí průmyslové i obchodní podnikavosti nedrží rovnováhu vnitřní tvořivost ducha i duše; národ se spokojuje víc a více kulturními náhražkami a padělky, které kazí jeho mravně tvůrčí jádro a podrývají jeho síly.

Jest třeba říci docela otevřeně, ať se to komu líbí či nic a ať se tím boří iluse podporující dobrý spánek a trávení, že všecka tato nebezpečí ohrožují i nás dnes docela doopravdy. Snížení nejen naší kulturní tvořivosti, nýbrž hůře ještě: prostě naší *duševní opravdovosti a vroucnosti* může neviděti jen slepec anebo zaslepenec. Náboženský život na příklad zcela zplanělý a zpovrchnělý, zdá se mně, mohl se přece teprve až dnes, v době naší samostatnosti politické a státní, zaběhnouti do těch pokořujících hnilobných močálů, které jsme viděli při nedávném soupisu obyvatelstva, kdy slepci plašili slepce a padali společně do týchž jam s pokrytci a zbabělci, a kdy lapání sčítacího materiálu všech církví a církviček podobalo se velmi podzimním honům na nevinné zajíce. Co bylo při té příležitosti zapsáno *pro* i *kontra*, bude potomstvu jednou nejkomičtější četba pod sluncem, při níž nepostačí utírati si zrak smíchem rozslzený. Ve výtvarném umění je tu vleklý úpadek Mánesa, tak dojemně důsledný ve svém *baisse*, který sám o sobě bude jednou mluviti za celé knihy o tom, jak se šidilo a podvádělo na uměleckém jarmarku českém v první čtvrtině 20. věku. A v poesii a v umění slovesném? Potisklo se kdy více papíru věcmi bědnějšími a nicotnějšími? A měly kdy tyto nicotnosti a ubohosti většího úspěchu, než mají dnes? Nalezlo se kdy ve větší spoustě plev méně zrna než dnes? Politika vnikla posléze i do poesie, ale tak, jak vniknouti neměla: jako *spekulace*; nenaučila básníky politicky myslit a tvořit, naučila je jen *počítat* s lidskou povrchností a frivolností

a dopočítávat se od ní úspěchů, za něž by se nemusil stydět hazardní hráč v ruletě. Dnes bíle, zítra rudě; dnes rudě, zítra bíle: odkud vane vítr a kam ukazuje korouhvička na střeše módy a sportu. Že politická poesie žádá především něčeho, čemu se říká pevné přesvědčení lidské a rozhodný charakter mravní, a že není možna bez této rozhodnosti a určitosti, která ví, co chce a proč to chce, o tom se nezdálo těmto mistrům převlékačství. V umění i v literatuře všude velmi neostýchavě hlásí se ke slovu *reakce* a *stagnace* — třebas se k tomu nezná a třebas se velmi často opentluje pokrokově. Stanoviska a hlediska na tvorbu uměleckou, která byla před válkou překonána, stanoviska vnějškové užitkovosti a povrchového chvilkového oportunismu, jež byla, zdálo se, trvale smetena kritikou pokolení let devadesátých, vynořují se znova, a není nikoho, kdo by jich zakřikl a ukázal na jejich zvrhlost a škodlivost. Ukázalo se to zahanbujícím způsobem nedávno při novinové debatě o českých kandidátech ceny Nobelovy, kdy se s poesií zacházelo jako se služkou politiky a politické nebo lépe: *lži*politické důvody a dohady hrály jí v míč.

Byli naivní lidé, kteří očekávali s bezpečností po válce, po politickém úspěchu českém, i vzestup tvořivosti, výbojnost českého ducha na kolbišti tvorby kulturní. Zatím kultura a všecka opravdová tvorba byla odsunuta na místo druhé a není předmětem ničí vážné a opravdové starosti; na místě prvním jest *dekoratérství*, *fráze*, která chce házeti do očí písek a stavěti potěmkinské vesnice na oklamanou cizích hostí, které si sváží jako rozhodčí a soudce vykonaného nebo nevykonaného díla. Skládáme před cizinou *zkoušku dospělosti* — fakt sám o sobě ne právě povznášející; ale ještě žalostnější jest, že ji skládáme jako špatní a hloupí studenti trémisté, nevědouce, v čemže jsou naše skutečné klady a kde jest naše skutečná force, a nevědouce, že ve svých nejlepších představitelích a tvůrcích mrtvých i živých dávno máme domovské právo v obci pravé lidské civilisace západní. A tak ukazujeme jim naposledy něco, co mají doma lepší a vyvinutější, a pomíjíme to, čeho nemají

a co jest naše pravé nejvlastnější vlastnictví, náš původní přínos do společné civilisované domácnosti a co jediné mohlo by je zajímat. Podobáme se nápadně jedné směšné paničce z románu Tolstého, nedávno provdané, která o prvním večírku ve své domácnosti radovala se nesmírně z toho, že to bylo u ní *jako všude jinde*: titíž hosté, tytéž zákusky, tatáž hudba, tytéž vtipy a hovory a táž nuda ... *Tout comme chez vous*, to jest ta veliká ctižádost, po níž touží český kulturní filistr a která nedá mu ani spokojeně spát.

Nedávno vrátil se z Ruska do svého slovenského domova čestný, opravdový muž a ideový voják dr Dušan Makovický a byl zklamán tím, co zde nalezl nebo lépe — *nenalezl*. Viděl, že v Rusku konec konců jest ničivý *požár*, ale přece *žár*, kdežto zde jen něco, co se podobá *tlení*. Slova, která napsal před svou smrtí, prý dobrovolnou, zařízla se mně do mozku jakoby vypálena tam žhavým drátem; ten drahý Dušan Makovický hovoří o své bolesti z toho, že nejlepší a nejvzácnější, co má v sobě, není zde nikomu k užitku, nikomu k potřebě, že po tom se nikdo zde vůbec neptá... Případ, který jest možno označit právem slovem jinak často zneužívaným a nadarmo braným: *tragický*. A zároveň případ, který jest případem všech opravdových českých tvůrců kulturních: po tom nejlepším, co mají, po tom nejvzácnějším nikdo se neptá, nikomu není toho třeba, — *neboť tím se nedá dělat politika*... Na poesii, na umění, na tvorbu nevzpomene si nikdo celý čas, pokud náhodou nepřijde nějaký cizinec, který se stará o tento pochybný artikl obchodní, jinak nevýnosný českému měšťákovi, není-li ovšem náhodou nakladatel nebo knihtiskař. Poesie, umění, náboženství, myšlenková i tvarová tvorba není zde chlebem života; může se státi nanejvýše v některém svém slabším a podružnějším projevu dekoračním hadrem, kterým se ověsí o nějakém světovém sletu nebo jarmarku tribuna a který se zítra zplihlý, zaprášený sejme, aby se vytáhl jako divadelní rekvisita za rok po případě k novému ochotnickému představení...

Před válkou světovou byl poměr národa ke kulturní tvorbě

a ke kulturním statkům zdravější a čestnější. Pravda: nebylo vždycky pravého poznání a pochopení, ale byla aspoň úcta, láska, tucha o důležitosti a podstatnosti kulturní tvorby pro národ; byl alespoň vždycky upřímný zájem, a to nejdůležitější: upřímný *hlad* po kulturní tvorbě. Rakouský stát nestaral se o české umění, českou poesii, českou myšlenku vědeckou nebo staral se o ně velmi nedokonale, otčímsky, z přinucení a povrchně; tím dražší byly však národu, tím více ležely mu na srdci: národ, stísněný a spoutaný na vnějšek, cítil, *zde* že jest ta *říše svobody, pravého volného života*, v níž může ukázati, kolik dovede, zde že se žije *skutečný život*, v němž není lstí a klamu a v kterém rozhoduje jediné pravá síla.

Dnes jest tomu jinak. Máme svůj stát, máme možnosti vývoje ve světě vnějškovém a hmotném, kterých neměli jsme dříve; ale tato expanse vnějšková dává zapomínati na to, co jest její podmínkou a bez níž brzy vyšumí v plané, pusté gesto: *na vnitřní sílu tvůrčí*. Naráz klesl zájem o tvorbu duchovní; naráz kritický smysl, který dovedl, alespoň přibližně a v některých případech, rozpoznávati zlato od pozlátka a padělek od díla pravého. Vykládá se tento fakt, kterého není možno oddisputovati, tak, jako by dlouhotrvající válka demoralisovala národ, odvrátila jeho mysl od statků ideálních, přiklonila jej k materialismu. Tento výklad pokládám za šablonovitý a nesprávný: zmateriálnění by naprosto neškodilo, kdyby bylo upřímné, opravdové a otevřené. Idealism, který pohrdá hmotou a vynáší se nad ni, mně neimponuje: to jest idealism velmi žalostné postavy a povahy; a lišiti statky na ideální a materiální pokládám za pramen lží a pokrytectví. V boji o lepší skyvu chleba může býti více idealismu než v akademicko-profesorských deklamacích o filosofickém idealismu — zde tučnější sousto hmotné jako konečný cíl může hráti, třebas nepřiznáno, úlohu významnější než onde ... Vždyť ta skyva lepšího chleba, přiznáš-li se k ní otevřeně, stává se naráz i statkem mravním; nesytí jen žaludek, bystří i zrak a činí jej schopnějším viděti krásu, kde jí dříve neviděl, sílí i ducha v boji o právo a spravedlnost ... Největším nepřítelem tvorby kulturní není t. zv. materialism, nýbrž *lžiidealism*, idealism, který dovede býti velmi šosácký, velmi krátkozraký a především velmi pokrytecký a dovede skreslovati skutečnost podle potřeb své akademické šablony.

Nikoliv: není chybou to, čemu se říká zmaterialističtění a co není nic než život *ve skutečnostech*. Není jiného života kromě života skutečnostmi a ze skutečností. Všecko, na čem záleží, jest pouze, aby tyto skutečnosti byly skutečnosti opravdu *pravdivé*, aby nebyly *lži*skutečnosti. Skutečností není jen továrna, ulice, dráha železná nebo tramvajová, skutečností jest i duše lidská i srdce lidské, žízeň pravdy, spravedlnosti, lásky, krásy, tvořivé dychtění ducha lidského; a jsou to skutečnosti skutečnější než na příklad továrna, zvláště je-li továrna založena na lži, podvodu, nespravedlnosti, křivdě, vykořisťování.

Česká etymologie má v tomto případě velmi jemné a hluboké svědomí: slovo skutečnost souvisí se slovem *skutek* a napovídá, co že jest pravá skutečnost: *lidské skutky*. To, co vzniklo ze *skutků* a je z nich odvozeno a co vede ke skutkům a vyvolává je. Skutky lidské kují skutečnost; a není skutečnosti mimo ně. V nich dobírá se člověk své poslední a rozhodné jistoty; jimi se soudí. A skutek je skutkem skutečně a cele teprve tehdy, když je činem člověka tvořivého: pak odstraňuje starší, méně skutečnou skutečnost a nahrazuje ji skutečností novou, skutečnější, pravdivější, protože jest výsledkem většího, *tvořivějšího úsilí* člověkova.

Všecko, čeho jest pouze potřebí, jest, aby národ byl ve světě skutečností správně orientován a dobře poučen, aby rozeznával skutečnosti skutečné od neskutečností, poloskutečností nebo lžiskutečností; a to znamená, aby nebyl *lžiidealistický*. Kulturu, jíž nežiješ, po níž nemáš hladu, která ti není k ničemu *nutná*, můžeš, ano *musíš* odvrhnouti! Všecko, čeho od tebe žádám, jest právě jen to, aby ses neznásilňoval a otevřeně přiznal svou potřebu nebo — zbytečnost. Ale nejhorší stav je ten, opatřovati si něco jen proto, že jest *slušné* to míti, jen proto, žes to viděl

u někoho jiného a myslíš tedy, že to musíš *také míti* — ačkoliv ti to k ničemu není. To jest život *neskutečný*: dekorační, divadelní, vylhaný.

Máme tedy samostatný stát, v něm ministerstvo národní osvěty a v něm sekci, která se stará o poesii, literaturu, umění výtvarné, hudbu. Z toho usoudil český filistr, že se nemusí starati o tyto věci již sám; ovšem nepoví to, nýbrž *tváří se*, jako by mu jich bylo i dále třeba. Ale vpravdě sekce umělecká nestará se o tyto věci ani více ani lépe, než se starala o ně sekce někdejšího rakouského ministerstva kultu a vyučování. Ukázalo se to žalostným způsobem při kandidátech ceny Nobelovy.

Nepřeceňuji této ceny. Umění jest proto, aby je národ miloval a ho užíval, jím sílil a prospíval, a ne proto, aby dostávalo cenu v mezinárodních závodech krásek. Jedině ten básník nebo umělec nebo jiný tvůrce může mně býti drahý, může býti předmětem mé úcty, který *dal něco mé duši, obohatil mne něčím*; a pak jest mně celkem lhostejno, je-li vedle toho nositelem Nobelovy ceny. A nebude-li, nebude má láska a úcta k němu menší — naopak: ještě větší, poněvadž vnitřní přesvědčení rádo si vynucuje i vnějškovou sankci a trpí někdy tím, odepírá-li se mu.

Nepřeceňuji tedy této ceny a nejsem jí vůbec nadšen; jest mně méně než lhostejná a přiznávám dokonce, že má těžké stíny a svádí v mnohém ke zlému. Ale jest zde, a t. zv. kulturní politika česká soudí, že by národu prospělo, kdyby některý český spisovatel, ať ten, ať onen, ji měl. Jest to prostě v kulturně politickém plánu národním.

Sekčním přednostou pro literaturu a umění jest český básník. Očekávali byste jako věc samozřejmou, že se rozhodne anebo lépe: hned od počátku *rozhodl* pro některého kandidáta, ať Petra, ať Pavla, a učiní všecko, aby mu ceny vydobyl. To jest: postará se, aby byl přeložen do ciziny, aby se o něm psaly v cizině stati informační a články kritické, aby jej přiblížil co nejvíc cizině, objevil jí ho po nejvýhodnějších stránkách; že bude ho propagovati vždy a všude.

A zatím? Zachovává opatrnou neutralitu: nepřizná barvu. Nemá svého kandidáta nebo neučiní pro něho nic, má-li ho. To jest ovšem kulturní politika tak česky tichošlápská, že čiší až předbřeznovým Rakouskem. My měli bychom žádati jako něco samozřejmého, aby úředník takového významu *měl své přesvědčení, projevil je*, snažil se ze všech sil *je uplatniti*; musíme přece chtíti na takovém místě osobnost zcela zodpovědnou a svéprávnou, a ne bezbarvý neutrální stín.

Kulturní politika, jak se provozuje v tomto departementu, není o nic lepší než za Rakouska. Není ovšem možno vydupati tvořivost, kde jí není, a nejméně stačil by již na tuto křísitelskou činnost úřad. Ale jest možno zasahovati do vývoje přece účinněji, než činí tento odbor, který se obmezuje na kvietism až asketický: nějaké ty katastry spisovatelské, sešívání nějakých zákonů podle cizích vzorů a z cizích ústřižků a rozdělování cen a darů hlavně literárním pensistům a rutinérům, kdežto pro mladého člověka, hledajícího nebo opravdu tvořícího, bývá kapsa upjata... (Že nekřivdím, uvidělo by se, kdyby se uveřejnil seznam obdarovaných i — neobdarovaných; byl by v mnohém poučný.) Ale máme snad právo žádati od instituce kulturní po výtce trochu víc než běžnou, kancelářskou agendu: snad také trochu tvořivé iniciativy a podnětného, nábadného myšlení...

Tedy taková jest situace české poesie a české literatury: český dobrák se o ni nestará domnívaje se, že se stará o ni někdo jiný: úřad, který se však stará trochu podivně a hodně polovičatě. Nebylo by lépe než takovou kulturní politiku raději politiku přímo *nekulturní*, to jest otevřeně a jasně nedbající a lhostejnou? Nepoškodí nikdy tolik otevřená a hrubá lhostejnost, jako líčená účast ...

Zdá se tedy již, že politiku opravdu kulturní bude musiti provozovat zas jen národ sám ve svém vnitřním hospodářství lásky, úcty a víry; a bylo by radno, aby se k této politice vrátil co nejdříve. Každý z vás sám pro sebe.

Není k tomu třeba nic, než abyste byli *vnitřně pravdivi*

a utíkali před každou idealisující lží jako před morovou nákazou. Abyste se přiznali otevřeně k básníku nebo k umělci, který vám něco dal a něčím byl pro vaši duši a pro váš vnitřní život, a touto vnitřní láskou a oddaností abyste mu nahradili Nobela, kterého dostal nebo nedostal, Akademii, v níž jest nebo není, ministerstvo národní osvěty, jež o něm ví nebo neví ... Neboť tolik jest jisto: Nobel, Akademie věd a umění, ministerstvo národní osvěty jsou do času; čert odnese je dřív nebo později, a možná že dříve, než se zdá nám i jim. Ale co vám neodnese ani čert ani ďábel, jsou chvíle, kdy jste žili ve velké, čisté, pravdivé skutečnosti básnické nebo umělecké nebo myslitelské, kterou vám dal básník nebo jiný tvůrce, v němž jste utonuli: ty chvíle jsou již Věčnost sama, a není moci, která by vás mohla o ně oloupit.

Magnus parens[1]

Na 9. dubna připadlo sté výročí narozenin Charlesa Baudelaira; a ve Francii bylo ho ovšem vzpomenuto řadou statí kritických v literárních revuích i novým, jubilejním vydáním jeho jediné knihy básnické Květů zla nákladem bibliofilů francouzských, jen u nás, pokud vím, minuli jsme toto datum mlčky, nebo hůře než mlčky.

A přece Baudelaire jest alespoň třetina, ne-li polovina i *moderní lyriky české* — tak jest pravda, co napsal o něm André Suarès před desíti roky: Kromě Wagnera nebylo člověka, který by měl větší vliv na veškeru evropskou tvorbu v posledních třicíti čtyřicíti letech, od Taja až po Něvu. Dobrý, špatný, pochopený, nepochopený, o tom jest možno diskutovati — ale obrovský vliv zde jest a popírati ho není možná. Kolik lidí u nás lámalo si o něho jen zuby překladatelské! Pokoušelo se vystihnouti českým veršem zpěv této bytosti, svůdnější než Siréna a proměnlivější i prchavější než Proteus! Přelíti v český jazyk mámivý mélos té nevypočítatelné hudební směsi kovové, jíž jest verš jeho! Vrchlický, Goll, Lešehrad, Procházka, Haasz; a poslední číslo Lumíra přináší ještě hrst překladů Dykových!

Prošlo tedy první období čekatelství nesmrtelnosti — sté výročí narozenin — a Baudelaire vychází z této první zkoušky vítězně. Vkročí-li tak i do druhého sta svých úmrtnin — období

1 - Takto — velkým otcem moderní poesie — nazval Baudelaira Jaroslav Vrchlický v malilinkém článečku své knížky Básnické profily francouzské r. 1887.